

թարի՛ գրած էինք. «դժուարաւ կը փրթի շրթներէն»։ Ո՛րն է մեր սխալը։

«Յուսալով օգտակար ըլլալ գուցէ եւ ուրիշներու» կ'ըսէ (անշուշտ մեր տգիտութիւնը)։ Ասիկա ըստ իս, ... Քաթարատանի՛ հայերէն է։ Գուցէին մէջ վախի, չկամութեան արտայայտութիւն մը կայ։ «Գուցէ մեռնի», կրնանք ըսել, հասկնցնելով որ չենք ուզեր որ մեռնի։ Բայց մէկը, որ կը յուսայ օգտակար ըլլալ ուրիշներուն, գուցէին տեղ թերեւսը գործածելու է»։

Մենք գրած էինք. «Այդ պաշտօնը... ես ինքս կը ստանձնեմ, յուսալով օգտակար ըլլալ... Բարձրաժանքիներուն, գուցէ եւ ուրիշներուն», (կարելի է, պէլքի), որովհետեւ յոյս չունէի որ օգտակար ըլլամ, եւ այդ չընաղ տոմսակը գրողն ինք կ'արդարացնէ գրութիւնս, բնաւ չօգտուելով գրածէս. «Անշուշտ ինծի յիշատ պատասխանել» կ'ըսէ. մինչ ես այդ յիշարին վրայ այնքան խօսեր եմ թէ պէտք է ապաթարցով գրել. չիյնաք։ Գուցէին եւ թերեւսին տարբերութիւնը եթէ գիտնար մեր երջանիկը՝ արդէն սոյն չնաշխարհիկ տոմսակը չէր գրեր... Խորհուրդ կու տամ իրեն ուշադրութեամբ կարդալ Հայկազեանին տուած սահմանն ու օրինակները...

Յամենայն դէպս՝ «Բարձրաժանք» ի միաբանները շատ յաջող պաշտպան մը չեն ընտրած իրենց, եւ սակայն այդ չընաղ

տոմսակը շատ հրճուեցուցեր՝ ճխացուցեր է սիրտը մեր Պ. Թէքէնեանին, որ մինչեւ իսկ կը գրէ. «Հայը Արշէնի մեղմ մենաւ մոլութիւնը «Հայը Վարդան» երգիծեց, երգծեց կամ երգիծանեց»... չընաղ չէ՞ք գտներ աս ալ, եւ ինչ շարադրութիւն... կ'արժեն իրար...»

Մեր երրորդ սխալն ալ է եղեր բութեւնը անկանոն գործածութիւնը...

Բութի շատ մօտիկ ազգական մտքերու հասկնալի ըլլալու համար գործածուած են անոնք, բայց դժբախտաբար նորէն հասկնալի չենք եղած...

Մեր ոճը տարօրինակ կը գտնէ յիշեալ իմաստունը. ամէն ոճ իր բնականին մէջ՝ շնորհ մը ունի. բայց երբ այդ ոճը կեղծուի (քսիլիդ ըլլուի), անհամ, անժուր, անշնորհ բան մը կ'ըլլայ... ինչպէս յայտնի կը տեսնուի սոյն տոմսակէն։ Քեքէն տգեղ կենդանին՝ Կոմիտաս Վ. ի բերնին մէջ շնորհալի բան մը կ'ըլլայ։ Մեզի համար ալ, ո՛վ որ հայ լեզուն կը սպաննէ՝ չիտրտ է, պուխարացի է, ափսոսալ է, մաւայեցի է...

Իսկ թէ ինչո՞ւ ժամկու կը գործածենք եւ ո՛չ տնտես՝ պատասխանը թող Մեծ պահոց տնտեսի կիրակիին աւետարանը տայ մեր իմաստունին...

Հ. Ա. ՂԱՅԻԿԵԱՆ

Փ Ր Ա Վ Ա Ն

ՅՈՐԵՆԻ ԵՐԳԵՐ

ԵՐԿՐՈՐԻ ՄԵԱՅԱՅԱՆ

Հ Ե Ր Կ Ե Ր

ԱՇԽԱՆ երկիրն է Թօնուտ, և խմբաւոր կը մեկնին Արագիւնները դէպի գաղջ երկիրներն արեւին։

Եւ լոյսին հետ՝ որ տժգոյն զանակներով կ'արիւնի Այգիներուն մէջ կթուած և դաշտերուն ցորենի,

Որոնց բերքերն ունեցան առատութիւնն օրհնուած, Կեանքին հրաւերը կու գայ տանիքներէն ծրխամած,

Հոն ուր անոյշ երգերով կիններն ահա կը թովեն
Եաղթ աշխատանքը դաշտին՝ հունձքերէն վերջ ոսկեղէն։

Հոն ուր ակութն է կարմիր ու բոցարծաճ իր կրակով,
Երբ որաներ կը հիւսուին արօրի զուլ խոփին քով։

Հոն ուր խաղմուզն երբ հողէ սափորէն դուրս կը թափի,
Ունի բուրուռն ըզզլիւի՜չ ծոթընի, բոյր մը խունկի։

Ու խաւեակները լեցուն խորիսիւններով մեղրաւէտ,
Եւ խնձորները մշկոտ՝ ողկուզաբեռ որթին հետ,

Մառաններէն երբ կ'անցնիս, հրաւէր կու տան որ օրհնես
Վանասուր՝ փաւըն ալիւին և ցորենին ոսկեղէզ...։

Բայց երբ անծրեն իր շաղով դաշտին գուղձերն է թրջած,
Երբոր կռունկները կ'երթան մեր երդիքները լըքած,

Պէտք է եզները լըծել արօրներուն ծանրախոփ,
Չըմոռնալով որ թռչունը չի սպասեր թեմափոփ,

Ու կը մեկնի հեռուոր տարաշխարհներ արեւատ,
Եւ պատուել ծոցը հողին, որ ըլլայ բերքն իր աստտ...։

Այսպէս, երբ տունն են կիներ, պէտք է մշակները մեկնին
Դէպի դաշտերն հայրենի, փառքին համար ցորենին։

Եւ լուծին տակ ընդելնուն տրմուղ ցուլեր դեռատի
Որոնց վայրագ շունչին մէջ կեանքն յաղթապանծ կը մըրկի։

Այսպէս, երբ տունն են կոյսեր բուրդ մանելով ըզբաղած,
Եւ ալեոր մըշակներ իրենց սրինգներն ոլըրած

Մեղրամոմով ըսպիտակ և կամ դեղին, կը հերկեն
Եզները դաշտը հեռուն՝ ուր կ'իջնէ թօնն երկինքէն...։

* *
*

Երիտասարդ է մըշակն, և հողին ոյժը բոլոր
Անոր հողին կ'օրօրէ իր տարփանքին մէջ հըզօր։

Լայն կուրծքին վրայ թաւամագ մարեր է բոցն արեւին
Տալով համբոյրն իր ոսկի՝ ուր ծիրանի կը հագնին

Կամ բոսոր գոյն մը կաւի՝ միսերն առոյգ մարդերուն
Որոնց կ'ընէ Դեմետրէն ծանրը վաստակը թովուն։

Կը հեւայ ծոցը դաշտին նոր հունձքերու երկունքով,
Գորշ են արդէն ալօսները մինչև լայն ճամբուն քով,

Եւ պէտք է որ երբ իջնէ լուռ իրիկունն աշնային,
Մինչև Աղբիւրն աստղազարդ՝ անխոնջ եզները հասնին։

Ու վերջապես իր խաղաղ ըստուերին մէջ տարածուի
Մինչև տուններն ըսպասող վերադարձին հրճուալի։

Երբոր կինները կ'երգեն ոստայններուն առնթներ,
Մինչ ակութէն կը տաքնան խազմուզով լի սափորներ,

Եւ մինչ կիթառն իր հնչուն եղանակով կը զարթնու
Ժրպիտին մէջ հոգնէտ սիրաբաղձիկ շրթներու —:

Կը պատռէ խոփն արօրին բոլոր ոյծքերը յուռթի,
Որոնց մէջէն շեղբն ահա՛ փայլակելով կը ժպտի։

Երկու եզները սակայն կը դանդաղին, մէկն անոնց
Տարիներով խոնջէնքի կը ճանչնայ լուծը շատոնց։

Ի զուր անոր աչքերուն վերև, մեծղի ճակատին
Չար աչքի դէմ կը շողան վառ ուլունքներ պարզազին։

Կեանքը արդէն ըսկըսած է լըքել զայն միշտ ընդփոյթ,
Եւ իր մոուղները չունին պարտաւր ծալքեր կենեղուտ։

Ոնոր երբուծն է գոգցես մաշած ընդդէմ հովերուն,
Եւ իր նուսերն են անզօր կրելու ոսկին արևուն։

Եթէր տարի ճանչցաւ ան մեծ օրհնութիւնը բերքին,
Եթէր տարի բարձրացուց իր յաղթ պոչիւնն երկինքին։

Եթէր տարի լըծուեցաւ արօրներուն և յետոյ
Տարաւ թեղերը բազին՝ վանատուրին յազածոյ։

Եթէր տարի հովին դէմ պինչերն իր լայն բացուեցան
Եւ ան խըմեց արշալոյսն իր ողջոյնով հոգեձայն։

Գուրմն էր դաշտին հայրենի, որուն մեհեանն է կերտուած
Ոսկեծրփուն հասկերով երկինքին տակ հըրամած։

Գուրմն էր դաշտին և ահա՛ պիտի մեռնի պարտաւուն,
Ա՛լ անոր շունչն է ընդհատ, և լայն երբուծը՝ թաւուն։

Պիտի մեռնի, և քայլերն ահա՛ կ'ըլլան յամբընթաց,
Եւ ահա՛ խոփը կ'ըլլայ կարծես ճարի մը կառչած,

Եւ ոյծքերուն ընդմէջէն անոր փայլակը միայն
Աղօտալոյս կ'երևի կամարին տակ անսահման։

Բայց տակաւին կը քալէ, դեռ ոյժն իր մէջ կը մըրկի,
Դեռ՝ շունչն է տաք հովին մէջ որ կարծես ծով մ'է կեանքի։

Եւ հոն ուր գորշ ակօսներն իրենց շարքով կ'ամբողջին,
Եզը կ'իյնայ շնչասպառ ու մահաւէտ, ծանրազին։

Պինչերն անոր ընդլայնած դեռ արբենալ կը փորձեն
Վերեն անծիր անդերուն՝ անցնող հովին ալիքէն։

Եւ լիաթոք ընդ հրկար ան կը խըմէ հովն աշնան,
Ուր այգեկան բոյրերու յիշատակներ կը շողան:

Եւ հուսկ ապա կը փորձէ ելլել, բայց ոյժը կանանքին
կը դաւէ զինքն, և գունճերը դէպի հող կ'ընկրկին:

Ան կ'աշխատէր լուծին տակ, և լուծին տակ՝ անխրոտով
կը մեռնի՝ հողը զաշտին վերջին անգամ լիզելով:

Վերջին անգամ իր շունչով կը տաքցընէ գուղձն յուռթի.
Եւ իր մըռայլ աչքերուն հունձքն ոսկեղէն կը ժպտի...

Մշակը լուծէն կը փրկէ եզին մարմինը հսկայ,
Որ կը ծածկէ հողին տակ հասկերու ծոփն ապագայ:

Բայց իր ակութը հազիւ ունի կայծեր բաւական
Լոյս ու գութ, որոնցմով ուրախ է տունն հայրական:

Հազիւ մառանն է լեցուն մշկոտ բերքով աշնային,
Ու խաւեակներ կան թափուր, և սափորներ որ չունին

Մեղր ու զինի, և հնձանն է դարձեր բոյն սարդերու,
Եւ երդիքին վըրայ ծուխն է զեփուրին իսկ հըլու:

Ինչպէս դառնալ դէպի զիւզ և մտնել տուն գլխիկոր,
Երբ ազբախումբն ոստայնին իր թելերէն բիւրաւոր

Յոյց կու տայ կին մը ժպտուն որ կը բանի յուսաւառ,
Երբ օրրոցին մէջ հանգիստ կը ննջէ տղայ մը պայծառ...

Ինչպէս անոնց խոնարհիլ, երբոր հողին է լեցուն
Տառապանքով, երբ կիսատ մընաց վաստակն հերկերուն:

Երբ տակաւին չըհասած կէսը զաշտին հայրենի,
Այսպէս իր զոյգ եզներէն մէկն յանկարծոյն կը մեռնի...

Եւ մորմոքն իր սրտին մէջ կը սաստկանայ ծովի նման,
Ուր ամէն յոյս տարուրեր խլեակ մըն է մի միայն:

Եւ ծնրադիր, խելայեղ տառապանքէն իր արդար
կը գրկէ վիզը եզին արտասուելով ընդ երկար:

Արցունքն անոր կը խառնի եզին բերնէն թանձրամած
Արտահոսող փրփուրին որ արիւնով է կարմրած:

Հեծկլտազին կ'արտասուէ մշակն, և երբ կը կանգնի,
Հեռուն զաշտերն են սեցած ակօսներով գութանի:

Ան կը լըսէ ուրախ երգը հերկերուն աւարտած,
Եւ արօրներ կը տեսնէ զիւղին ճամբուն մօտեցած:

Ինքը միայն բազինին վանատուրին հողապետ
Արեւից առատ իր ցորենն և այլ բերքեր խնկաւէտ:

Եւ ինքնաձեռն մորթեց անոր դժին գերազօր
Յուլ մը՝ որուն երբուձէն ժայթքեց արիւնը բոսոր...

Եւ այսպէս իր զոհերուն փոխարէնն արդէ կ'ընդունի,
կը ձեռն հերկերը կիսատ, և եզն անա կը մեռնի:

Ան կը փղծկի վերջստին դիտելով եզը մեռած,
Որուն ընկերն ըզգալով տիրոջ հոգին տխրամած,

Աղիողորմ կը պոչէ՝ իբր օգնութեան կանչելով
Դաշտի մարդիկը հեռո՛ն որ կ'աշխատին անխրոտով:

Մինչդեռ երկինքն է թօնուտ, ու վերջալոյս մը տօգոյն
Ահա բոսոր ոսկիով կը ներկէ ջրարբը ճամբուն...

ԱՐՄԵՆ-ԵՐԿԱՅ

ՍԵՒԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ձմիւռնիս իր ազատագրումէն վերջ զարթու-
մի շրջան մը սկսած է, և «ՍԵՒԱՆ» հրատարակ-
չական ընկերութիւնը այս զարթումին իրագործ-
ման մէկ մասը ստանձնած է, հիմնուելով և
հրատարակելով հայ կամ օտար մատենագիրնե-
րու գործերը: Հինգ փոքր հատորներ արդէն
լոյս տեսած են, և դեռ պատրաստ է շարք մը
գրուածներու, որ ընդ հուպ պիտի տպուին: Հա-
տորներէն թիւ 2-ը ամփոփում մըն է Ժիւլ
Բայիոյի դաստիարական խորհուրդներուն՝ գրա-
կան և միանգամայն գործնական, քիչ մը մի-
գամած հայերէնով. խորհուրդներ սակայն օգ-
տակար և հիմնական մեր մանկավարժ ուսու-
ցիչներուն, նոր սերունդին ընծայելու համար
քաղաքացիական անձնականութիւն կազմող կըր-
թութիւն մը: Դեռ մենք ըմբռնած չենք երկիր
Դաստիարակութեան զօրութիւնը ազգային կեան-
քին պահպանման համար. և անձկանօք կը
սպասուի տեսնել հիմունիլը մանկավարժական
թերթի մը, բժշկական, առևտրական, իրաւաբա-
նական են. թերթերու լոյս տեսնելէն վերջ:

Թիւ 4-ը այլապէս հմայք մ'ունի. կը պա-
րուսակէ Գ. Զոհրապի «Էջեր Ուղտորի մը Որա-
գրէն» գրուածքը, հաւաքուած Ազատամարտի

թիւերէն: «Հոս դրած են կեանքիս ամբողջ
իմաստասիրտիքները». և իրաւամբ Զոհրապ իր
բոցավառ կեանքէն շերմութիւն մը գրած է այն
էջերուն մէջ. ուզեցի՞մ մըն է՝ որուն երկայնու-
թեամբ քալած է աւելի իր հոգիով, քիչ մը
հիւանդոտ, որով աւելի ալ ջգագրգիռ, տեսնելու
և զգալու ամենուրեք երկիրներու և մարդերու
հիւանդ էութիւնները: Նայուածք մ'ունի «մա-
քուր, լայն, ազատ», որ կ'ուզէ հանգիստ առ-
նել բնութեան նգեղեցկութեանց վրայ ալ, որոնք
երբեմն հին յիշատակներով խնկուած կը ներ-
կայանան իրեն, բայց միշտ իր աչքին հան-
գիպողը մարդը կ'ըլլայ, ընկերութիւնը իր
բազմակողմանի երևոյթներով, միշտ գրեթէ
տառապանքի կնճիռներով: Շատ պարզ իմաստա-
սիրութիւն մ'է Զոհրապի այս իմաստասիրու-
թիւնը. բայց որովհետեւ անբաժան է կեանքէն,
կը սիրեն զայն, կը գիտատեսեց զայն կեանքին
պէս:

Երբ «ՍԵՒԱՆ» հրատարակչականը շարունակէ իր
ծրագրածը, ներկայացնելով հանրութեան գրա-
կան յուշարձաններ, այս իր յաշտութեան ա-
մենամեծ պսակը պիտի ըլլայ:

Հ. Կ. ՔՐԻՍՏԻԱՆ